

פטור מקרבן כאשר הנידון מכחיש את העדים

מחלוקת חכמים ור"מ, ושתי לישנות בדעת חכמים

במסכת בבא מציעא דף ג,ב מובאת משנה ממסכת כריתות (יא,ב):¹

אמרו לו שנים: "אכלת חלב", והוא אומר: "לא אכלתי" - רבי מאיר מחייב [=קרבן חטאת], וחכמים פוטרם. אמר רבי מאיר: אם הביאוהו שנים לידי מיתה חמורה, לא יביאוהו לידי קרבן הקל?! אמרו לו: מה אם ירצה לומר מזיד הייתי יפטר!

בטעמם של חכמים נאמרו בגמרא בכריתות (יב,א) שני הסברים:

איבעיא להו: מאי טעמא דרבנן? משום דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, או דלמא משום דאמרינן: מיגו דאי בעי אמר מזיד הייתי פטור, כי אמר נמי לא אכלתי מהימן ופטור.

בסוגייה בכריתות שם מבואר (בהמשך) שלפי ההסבר השני הנאמנות היא רק באופן שבו האדם יכול לתרץ את דבריו הראשונים, ולומר שכוונת דבריו "לא אכלתי" היא: "לא אכלתי שוגג אלא מזיד", אבל בטומאה חדשה (שאמרו לו העדים "נטמאת היום") אע"פ שיש לו מיגו (שהיה יכול לומר "נכנסתי למקדש במזיד"), מכל מקום היות שאינו יכול לפרש את דבריו הראשונים (כי "לא נטמאתי" אינו יכול להתפרש: נכנסתי למקדש במזיד) אינו נאמן על סמך המיגו.

הסבר תוס' ללישנא בתרא

תוספות (בכריתות ובב"מ) מקשים: כיצד יתכן שלפי ל"ב מאמינים לאדם מחמת המיגו? הרי מיגו לא מועיל נגד עדים! לכן מפרשים תוס' שלשון מיגו אינו כפי המקובל בשאר מקומות בגמרא, וסברת ל"ב היא שמתרצים דבריו, שכן האדם כעת מסביר ומתרץ דבריו: "לא אכלתי שוגג אלא מזיד".

הסבר הרמב"ן ללישנא בתרא

רש"י ב"מ (ג,ב ד"ה והוא אומר) וכריתות (יב,א ד"ה מיגו) כתב שסברת ל"ב היא מטעם "מה לי לשקר", ומכאן מדייקים הראשונים שאינו מפרש כדברי תוס', אלא מטעם מיגו המוכר בגמרא.

כיצד יענה רש"י על שאלת תוס'?

כתב בחידושי הרמב"ן ב"מ דף ג,ב:²

הא דאמרי הכא [=במשנה] "מאי אם ירצה לומר מזיד הייתי", פירש"י ז"ל: "הואיל

ויכול לומר מזיד הייתי פטור מקרבן, אף כשאומר לא אכלתי נאמן, **דמה לו לשקר**."

איכא דקשיא ליה [=על דברי רש"י]: והא מיגו במקום עדים הוא, ומגו במקום עדים לא

אמרינן? ומפרשי לה [=לדברי חכמים]³ דמתרצינן דיבוריה ואמרינן: לא אכלתי שוגג

¹ שם יש שינויי נוסח קלים.

² במהדורה החדשה של מכון הרב הרש"ר עמ' יט-כ. הרמב"ן חזר על דבריו (בסגנון קצת שונה) גם בחידושי ליבמות פז,ב (ע"ש).

³ נראה שאותם "איכא דקשיא ומפרשי" הם תוס' כאן. ומה שכותב הרמב"ן "ומפרשי לה", אין כוונתו שהם מפרשים את דברי רש"י, שהרי רש"י כתב "מה לי לשקר", מבואר שאין זה משום שמתרצים דיבורו! אלא שהם מפרשים את דברי הגמרא בכריתות באופן אחר מרש"י.

אלא מזיד' קאמר, וכי האי גונה איכא בכריתות [שהנאמנות משום תירוץ דיבורו, ולכן רק בטומאה ישנה]. כך שמעתי.

ואין זה מספיק, דהא התם נמי [=בכריתות שמתרצים דיבורו] משום מיגו קאמרינן [=ולא שבפועל מתרצים את דבריו], כלומר: כיון דאפילו אחר שאמר "לא אכלתי" יכול לתרץ דיבורו ולומר: "לא אכלתי שוגג אלא מזיד", אמרינן אין מחייבין אותו להביא קרבן. והא ודאי שאר דינים אין אומרים מיגו אפילו כיוצא בזה [=שעדיין מסוגל כעת לפטור עצמו] במקום עדים! [=ואם כן השאלה שנשאלה קודם על רש"י, היא בעצם שאלה גם על הגמרא עצמה בלישנא השנייה בכריתות]⁴

ועוד, מה יאמר לההוא טעמא אחרינא דאמרינן התם משום דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש ואפילו בטומאה חדשה דליכא לתרוצי דיבוריה פטור? [=מה ההיגיון של שיטה זו? כיצד יתכן שאדם נאמן יותר מעדים?]

אלא טעמא דמילתא [=שהאדם נאמן נגד העדים, גם למ"ד שמתרצים דיבורו] משום דכיון דמילתא באנפי דנפשיה היא מהימן, דאי נמי לא ניחא ליה להביא קרבן אין ממשכנין אותו, והילכך הוא נאמן על עצמו יותר ממאה איש, שעסק בדבר אין לו עם אדם. ויפה פירש כאן רש"י ז"ל [=שהמקור הוא] משום דכתיב "או הודע אליו חטאתו" - ולא שיודיעוהו אחרים. [=ופסוק זה מלמדנו שקרבן הוא עניין אישי של האדם].

ואם תאמר: אם כן למה לי מיגו?

דאפשר דהיכא דמכחיש בפירוש "או הודע עליו חטאתו" קרינא ביה, שיש לסמוך על שנים יותר מעצמו שמא טעה.

הרמב"ן מפרש שלפי לישנא בתרא בכריתות אין הכוונה שבפועל מדובר כאשר האדם מתרץ כעת דיבורו וטוען שאכל במזיד (כפירוש תוס'). אלא כוונת הגמרא שהיות ויש לאדם אפשרות לתרץ דיבורו, יש לו מיגו ולכן נאמן אפילו נגד העדים. ואפילו במקרה שהוא אומר כעת: "לא אכלתי כלל" נאמן,⁵ בגלל שהיה יכול לתרץ דיבורו, ויש לו מיגו.

התועלת במיגו לפי הרמב"ן

הרמב"ן מתקשה: כיצד יועיל מיגו נגד עדים? הוא עונה: עיקר הפטור (גם לפי לישנא זו) הוא משום שחז"ל דורשים מהפסוק "או הודע אליו" – ולא שיודיעוהו אחרים, ולמדים מכאן שלגבי קרבן סומכים על ידיעתו של האדם יותר ממאה עדים. אבל בכל זאת צריך גם מיגו (לפי לשון אחת בכריתות), כי לולי המיגו היינו מחשיבים זאת כאילו "הודע אליו", והיה לו לסמוך על העדים יותר מעצמו, שמא טעה.⁶ קשה לי: אם יש חשש שמא טעה או שכח (ובאופן כזה ראוי להיחשב 'הודע אליו'), מה יועיל המיגו? הרי מיגו רק מוכיח שאינו שקרן (שאילו היה שקרן היה בוחר בטענה נוחה יותר), ואינו מוכיח שאינו שוכח!

⁴ המגיה לרמב"ן במהדורה החדשה הערה 137 שגה לענ"ד ולא פירש את שאלת הרמב"ן כראוי.

⁵ כך מבואר בדברי הרמב"ן ביבמות שהזכרתי בהערה לעיל.

⁶ ביבמות כתב הרמב"ן: שמא שכח. והן הן הדברים.

שאלה דומה הקשו תוס' בשבועות (מה, ב ד"ה מתוך שיכול): אם השכיר תובע שכרו מבעל הבית ובעל הבית אומר פרעתי, השכיר נאמן בשבועה, משום שבעל הבית טרוד בפועליו ואינו זוכר. הגמרא אומרת שאם אין לפועל עדים שעבד אצל בעל הבית אז בעל הבית נאמן לטעון שכבר שילם:

מתוך שיכול [=בעל הבית] לומר לו: 'לא שכרתיך מעולם', יכול לומר לו: 'שכרתיך ונתתי לך שכר'.

מקשה תוס':

תימה, מה מועיל כאן מגו? דאין שייך מגו אלא לענין שלא לחושדו [=לבעל הבית] שמשקר במזיד, אבל הכא שפיר מהימנינן ליה, דודאי הוא סבור שפרע, אלא שאנו תולין ששכח לפי שהוא טרוד בפועליו. דאטו משום מגו יהא נזכר יותר? ואין שייך כאן מגו כלל!

מתרץ תוס':

ויש לומר דהכא כיון דאין [=בעל הבית] טוען 'שמא' אלא 'ברי' [=לי ששילמתי לפועל], ואומר ודאי שלא שכח, אין לנו להחזיקו כמשקר, כיון דאית ליה מגו. אבל כשאין לו מגו אינו נאמן [=לומר ששילם לפועל], דשמא שכח מחמת שהוא טרוד בפועליו, ומחמת שסבור שפרע טוען ברי אף על פי שמסופק.

דהיינו: לפעמים אדם טוען טענה בביטחון, אבל בעצם רק נדמה לו (וגם זה סוג של שקר, להציג את הדמיון כוודאות). המיגו עוזר לשכנע אותנו שהוא אכן לא זוכר. (וכן הקשה ותירץ בחידושי הרמב"ן שם). נראה ליישב באופן דומה גם את דברי הרמב"ן כאן: ישנן שתי אפשרויות שבגללם אדם אומר "לא אכלתי חלב בשגגה". 1. האדם לא זוכר שאכל חלב, והוא סבור שאילו היה אוכל היה זוכר זאת, ולכן הוא אומר "לא אכלתי". 2. האדם זוכר היטב את מעשיו באותו זמן שהעדים מעידים עליו, וזוכר שבאותו זמן לא אכל חלב. אם מדובר באפשרות הראשונה – אז ראוי לו לסמוך על העדים ולהביא קרבן, ונחשב 'הודע אליו' על ידי העדים. אבל לפי האפשרות השנייה, אין לו לסמוך על העדים, שהרי הוא יודע שהם משקרים. לפי האפשרות הראשונה אמירת "לא אכלתי" היא קצת שקר, כי אם היה מדויק בלשונו היה ראוי שיאמר: "איני זוכר שאכלתי". המיגו מוכיח לבית הדין שאמירת האדם "לא אכלתי" היא רצינית, ומאמינים לו שהוא אכן בטוח לחלוטין שלא אכל. כאשר הוא בטוח - אין לחייבו קרבן, בגלל שכתוב "או הודע אליו".

הצורך לתרץ את דבריו לפי הרמב"ן

קשה על דברי הרמב"ן: למה המיגו מתבסס על כך שיכול לתרץ דיבורו? הרי אפילו אם אינו יכול לתרץ דיבורו יש לו מיגו, שיכול היה לומר מתחילה 'אכלתי במזיד', ובמקום זה בחר לומר 'לא אכלתי'⁷! נראה לבאר: כאן זה מיגו יותר טוב ממיגו רגיל (כך מבואר בלשון הרמב"ן: "והוא ודאי שאר דינים אין אומרים מיגו אפילו כיוצא בזה במקום עדים"), משום שגם כעת לאחר שכבר טען את הטענה השנייה, עדיין יש לו יכולת לפרש מחדש את דבריו. וזה מוכיח שדובר אמת יותר מאשר מיגו רגיל, שהרי גם כאשר הוא רואה שביט דין לא מקבלים את טענתו שלא אכל, בכל זאת אינו חוזר ומפרש את דבריו.

⁷ ואין זה "מיגו למפרע". אפשר לתרץ באמצעות אוקימתא: שמדובר שאמר 'לא אכלתי' לפני שבאו עדים, ולכן באותו זמן העדיף טענה זו, ואחר כך כשבאו עדים כבר הוי מיגו למפרע. ולכן המיגו מתבסס על כך שגם כעת יש בידו לתרץ דבריו ואינו עושה כך. אבל אין תירוץ זה נראה כלל מלשון המשנה, שמשמע שתחילה באו עדים, ואחר כך טען 'לא אכלתי'.

נראה מהגמרא (לפי ל"ב בכריתות) שרק מיגו כזה שבו גם כעת יכול לפטור עצמו מועיל נגד העדים, ומיגו רגיל לא מועיל (ולכן בטומאה חדשה, שאינו יכול כעת לומר שטבל, סומכים על העדים).

יתכן לבאר את הדברים על פי האמור לעיל: דרכו של אדם שגם כאשר אינו זוכר מה בדיוק היו מעשיו באותו זמן שעליו מעידים העדים שנטמא, בכל זאת הוא סומך על זכרונו (שאלו היה נטמא היה זכור), והוא נוקט בלשון ודאית: "לא נטמאתי". (אין זה דומה לבעל הבית שאומר "נתתי שכרך" למרות שאינו זוכר בוודאות. שם זה שקר במקצת לספר עובדה שאינו בטוח בה. כאן השקר קל יותר: הוא אינו זוכר את העובדה, ולכן נדמה לו שהיא אכן לא קרתה מעולם). גם אם כעת בפני בית הדין הוא מסביר דבריו: שהוא זוכר היטב שלא נטמא, אנו חושדים בו שזהו שקר במקצת, להציג את הדברים כאילו הוא זוכר היטב. אין לו הוכחה שהוא באמת זוכר (כפי שהוא טוען) על סמך מיגו - מכך שלא בחר קודם טענה אחרת - כי יתכן שלא זכר, ובכל זאת התבטא בלשון ודאית, כדרכם של בני אדם. (ואין זה דומה למיגו רגיל, שבו הוא טוען: "אילו הייתי שקרן הייתי בוחר בטענה אחרת", כי כאן חושדים שאינו שקרן גמור שמוכן לשקר ולומר "נטהרתי" כדי להפטר מקרבן, אלא מציג בבטחון טענה שיש בה ספק).⁸

אבל כשהעידו העדים שנטמא טומאה ישנה, והאדם מתעקש בפני בית הדין שהוא זוכר היטב שלא נטמא באותה שעה, וגם יש לו מיגו שהיה יכול כעת לפטור עצמו מהקרבן ולומר: "טבלתי ונטהרתי", בית הדין משתכנע שהאדם אכן משוכנע בדבריו, ולכן הודעת העדים אינה נחשבת "הודע אליו".

---

⁸ במלים אחרות: מה שמסביר כעת את דבריו הקודמים, שכוונתו היתה שזוכר היטב שלא נטמא, זה בגדר "מיגו למפרע לא אמרינן".